

Harmadik díjazott

ÖRKÉNY ISTVÁN

írói életműve

MAGYAR ÖRÖKSÉG

ÖRKÉNY, „AZ EGÉSZEN KIS ZSENI”?

Tisztelt Ünneplő Közönség! Mélyen Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A hely szelleméhez és az alkalomhoz illő komolysággal tisztázzunk először egy történelmi és irodalomtörténeti párhuzamtalanságot: volt önkényuralom, és nincs Örkény-unalom.

Másodszor mindjárt szögezzük le - megalkotójuk klasszikussá vált fülszövegével -, hogy nincsenek buta emberek csak rossz Egypercesek.

Másodszor, hogy nincsenek rossz Egypercesek... az még hagyján...de csupa jó van. Csupa közhely... - van ilyen Egypercese is Örkénynek. (Zsuzsának ajánlva, a feleségének.)

Rövid az élet, Egyszer értünk is eljön a halál, Ahonnan még nem tért meg utazó, Jönnek majd utánunk mások...

- Hááát, jöttek (jöttünk), de... szóval, mások... Miközben próbálok én is közelíteni Örkényhez, meg sem közelíthetjük... finomságait, vonzó eleganciáját.

„Tanácstalanul néznek vissza - majd - ránk, mintha elvesztettek volna valamit” írta Örkény, Örkényi érzelmes iróniával, Elvesztettünk..., valamit (Valakit!) - mondjuk most már mi (nem iróniával, érzelmesen.)

Elvesztett Ő is valamit... Egészen fiatalon már rátalált hangjára, aztán az úgynevezett szocreál, azok a bizonyos ötvenes évek nem kedveztek ennek a groteszk hangvételnek, karkai feketehumornak. Pedig briliáns, empatikus stílbravúr például az 1957-58-ban írt négy-részes sorozata, a Hódolat Karkának!

De még Dunapentele-Dunaúj-Sztálinvárosban járunk... Látjuk Őt egy korabeli 1952-es fényképen, s pár évvel később, 1956 után egyszer eleresztett „kétkezesével”, Déry Tiborral; korabeli, a kórak - is - megfelelő bőrkabátban.

Aztán – már érett fejjel - találkozik egy fiatalemberrel, és (Karinthy után szabadon), megint azt írja meg, amit egykor régen már hallott zengeni és zokogni a szívében. 1957-től 1962-ig sehol sem jelenhetett meg, s miközben javában tombolt ugye... akasztások, Déry és más íróársak börtönben... a

szilencium alatt belső írói szabadságában megszülettek az igazi Örkény-remekművek.

Bevalljam? (bevallom:) irritált kissé, túlzottnak tartottam zajos sikerét még életében. Kicsit úgy voltam Vele, mint Kosztolányival Karinthy mellett. Csak később éreztem rá Kosztolányi - idézőjelben – pasztellségére. Örkény is – újabb közhely - megérett az időben. (Korábban azt sem értettem, hogy lehet Neki a háború élete legnagyobb élménye?!)

Én csak egy egészen kis zseni vagyok - írja valahol... Hát... nem is annyira. De idegen Tőle minden ilyen negédesség... Ha most hallja ezeket, biztos már a Kosztolányi-hasonlatnál erősen belemozog... az nem illik ide, hogy beleröhögne. Pedig akkor megnevettetném... (ahogy egykor, egy párszor, lakásokban – Korgáéknál, másutt -, de főleg Ő minket).

És járt, igen, az Egyetemi Színpadra, a 25. Színházba is, estjeimre... Sőt - még korábban - emlékszem, a Cserje utcába is eljött, a híres régész, Vértess László - a Samu-előember felfedező - villájába... amikor a tetőteraszra megszervezték egy utazást - akkori, még nem agg-kori – koponyám körül. Kenedi János - és még oly sokan (a) „mások” ... - Kőszeg Ferenc, Pór Péter, Sükösd, Konrád, Réz Pál... (Félreértődne esetleg, ha most ide idézném azt az Örkény-novellacímet, hogy Az ember melegségre vágyik.)

Ennek az őrési - ha nem is több százezer éves – szereplésemnek a dátumára is pontosan emlékszem - bár nem tudom még az évszámot sem. Örkény ugyanis azzal jött... felfelé a lépcsőn... de már a kapuban közölte, hogy az előadásom félidejében elmegy, mert meghallgatja-nézi otthon az amerikaiak első partra... - bocsánat -, Holdra szállását. Nem ment el... Ugye, a szuggesztivitásom... Úgyhogy végül az amcsik kényszerűségéből Örkény nélkül jutottak föl a Holdra (Sajnos ez nem igaz... utólag ellenőriztem... Nem 1969-ben, a felszálláskor, 68-ban, a meg szállás utáni apátiában történt ez az előadásom Örkénnyel. De olyan jól hangzik... és majd a végén, a „slussz-poénhoz" már ez a verzió kell...) Felszállás? Leszállás? Összekevertem?

De ez az ünneplés most azért mégsem rólam szólna kivételesen... pedig bőven kitölthetném az egészet a közös emlékekkel. Csak nehogy úgy járjak, mint... Kaján karikatúrája jut eszembe. Egy kis szobrocska az első rajz, alá odaírva: a költő. Mellette kicsit nagyobb szobor; a költő rokona. Még nagyobb rajzon: a költő barátja. S a legnagyobb szobor alatt a felirat: akinek vissza sem köszönt. Első, még vékony - Réber illusztrálta -1968-as Egyperces kötetét így dedikálta: Sándor Györgynek, a fiatal humoristának, közeli rokona, Örkény István nyugalmazott humorista.

Azt meséld el - még - Pista...

Vajon mit írna ma? Mennyire menne „bele”? Tenne-e??? Tudna??? - Kivételes kegyelmi alkalmát Kertész Imre is elmulasztotta... Ha élne, Neki sikerülne?! Lehet, hogy újabb közhely: a megosztottság ellen tennie?!!! Mért ne lehetne (képletesen) Ő az összekötő kapocs?! Legalább citáljuk időnként - jó, akár egymás ellen -, de hasonló színvonalon! Az egyik, mondjuk, Az utolsó meggymaggal üssön

agyon, a másik erre válaszként egy másik Örkény-írással... (helyettesítsd be). Az urbánus-népi vitáról egyébként azt írta: művita, hazug szembesítés, aljas ösztönök takarója.

Bűntudat, szégyen, a megalkuvás ára-mértéke... - ezek az érzések, kérdések végigkísérik egész életében... Erkölcsi kötelesség, az írástudó felelőssége... - tanulhatnánk Tőle könyörtelen önismeretet! És ha nem is nagypolgárrá... polgárrá válni. S ha nem is az egykori, A Szent Kristófhhoz címzett, a Szent Hermina, a Török, a Csillag patikában... de patikamérlegen mérni ma is... mert egy cseppel több méreg már öl (kevesebb viszont nem gyógyít).

Bevégezetlen ragozással hagyott itt... Legalább megközelítené ez a laudáció az Egy pocsolya emlékiratait.

Most már végképp nem merem megemlíteni - aránytalanul túltengnék -, hogy készülő' új estem tervezett címe tisztelgés: Gyuri a vérzivatarban. Persze a kilenc évig betiltott PISTIPISTIPISTIPISTI behozhatatlan.

Szalay Károly a Humorlexikonban Örkényt Örkénnyel jellemzi. Mélyen átélte – idézi -, hogy a kis nemzetek életben akarnak maradni, meg akarják lelteni a maguk sajátos jellegét, bebizonyítani, hogy szükség van rájuk. Ha az ember kis nemzet fia, ez már önmagában is groteszk helyzet. Körülöttünk mindenütt nagy nemzetek, nagy erők, mi pedig önmagunk akarunk maradni, meg akarjuk őrizni karakterünket (...) De többről van Nála szó, mint egy közösség életérzéséről. Balassa Péter írja már 1979-ben, hogy Örkény nem történelemábrázolást, korszak-dramatizálást művelt, hanem létgroteszket teremtett. (...) A személyiség elvesztéséről ír, lehetünk-e azok, amik-akik?! A szavak - ugyanis - túl semmitmondóak, érvénytelenek, létünkéről többé nem állítanak bizonyosat. (...) Egyszer szánjuk rá magunkat, és vasút helyett mondjuk ezt: vasút. Hátha hinni kezdünk létezésünkben... .

Befejezésül még megkérdem - újabb Egyperces címmel-címekkel: - mi volt mindez? Egy jól sikerült temetés? Kivégzési szabályzat? Egy kis jótétemény? A magunk megvalósításának néhány változata? Istenkísértés? Halhatatlanság? (A tudomány csarnokában.)

Sokszor a legbonyolultabb dolgokban... (De) Nézzünk bizakodva a jövőbe:

Visszatért a földre a magyar holdrakéta!

Sándor György

író, előadóművész

Életrajz

Örkény István (*1912. április 5. Bp., +1979. június 24. Bp.) író. Gyógyszerész családból származik. A budapesti piaristáknál érettségizik. 1930-tól a budapesti műegyetemen vegyészetet tanul, majd a tudományegyetem orvostudományi karán gyógyszerészetet, 1935: gyógyszerészdoktori diplomát szerez. A családi gyógyszerertárban dolgozik, majd Londonban és Párizsban él. 1940-ben hazajön, 1941-ben vegyészmérnöki oklevelet szerez. 1942-ben munkaszolgálatra hívják be, a keleti frontra kerül, 1943-ban szovjet fogságba esik, csak 1946-ban tér haza. Színházi dramaturg, 1954-től a Szépirodalmi

Kiadó lektora. Tevékenyen részt vesz az 1956-os forradalomban. 1958-1963: az Egyesült Gyógyszer- és Tápszergyárban mérnök. Ebben az időszakban írásai nem jelenhetnek meg. 1966 után főleg ironikus társadalmi szatírákat, groteszk életképeket, „egyperces novellákat”, drámákat ír. Legjelentősebb drámái a hazai és külföldi színpadokon egyaránt sikert aratnak: *Tóthék* (1967), *Pisti a vérzivatarban* (1969), *Macskajáték* (1972), *Vérrokonok* (1974), *Kulcskeresők* (1975). Irodalmi hagyatékát harmadik felesége, Radnóti Zsuzsa gondozza.